UTSTÄLLNINGEN MIDGÅRD – OCH ÅTERÖPPNANDET AV MEDELTIDSUTSTÄLLNINGEN PÅ GOTLANDS MUSEUM

När undertecknad var nere i april detta år (2025) och avsåg att göra en inspektionsrunda kring utställningarna om gotländsk vikinga- och medeltid (trots bättre vetande finns alltid förhoppningen att muséet äntligen skulle börja iaktta museilagen) så var samma avdelningar stängda för en ny utställning. I mitt stilla sinne frågade jag mig själv då, om faktiskt museiledningen äntligen kommit till insikt om att gotländsk medeltidshistoria inte är huggen i sten för all framtid och skulle uppdatera informationen? Redan 2015 skrev jag, i en kritisk text i Gotlands tidningar att ”[l]edningen och medarbetarna måste våga ifrågasätta sina egna tidigare otillräckliga arbeten och museet förnyas faktamässigt.” Detta gick tillbaka på ett inlägg jag gjort redan 2013, där jag bl a hade påvisat uppenbara felaktigheter i utställningarna, som att en ”börding” var ett stort handelsskepp, att Johannes Kattlund, ”tysk” köpman och rådssändebud med Andreas van Kampen (och, som det senare visat sig, även med Johannes [Dowai] från Lübeck) skulle ha varit en ”farman” från Kattlunds i Grötlingbo, att minnesstenen över ”..utgair” som dog i Novgorod inte var över någon märklig ”Uddgair”, utan istället över kyrkobyggaren Bot[g]air av Akebäck, m m. Naivt nog tänkte jag, att ledningen på Gotlands museum äntligen fattat att beskrivningen av den gotländska historien måste omarbetas efter de nya rön och fakta som framkommit (se de 42 nya rönen under texten ”När, och varför, uppstod skrönan om de gotländska farmännen?”).[1] Emellertid blev jag djupt besviken vid mitt besök! Ingen i muséets ledning har ännu fattat att nya fakta och nya rön också gör att historieskrivning behöver korrigeras, för ingenting har ändrats i faktabeskrivningarna sedan 2013. Uppenbarligen rider museiledningen på självgodhetens blinda övertygelse, att de kan allt, vet allt och inte behöver ta några hänsyn till motstridiga fakta. En Donald Trump kunde inte ha gjort det bättre i sin förvissning om att inte kunna ha fel!

1 Haimdagar 2025 nr 3-4, Wase 2026.

Utställningen Midgård

Jag har faktiskt ingenting särskilt att invända mot själva utställningen Midgård. Det förefaller mig vara en sådan som vilket historiskt museum som helst idag skulle kunna ställa upp. Alla politiskt korrekta infallsvinklar är med, som kvinnornas situation, att vikingarna inte bara var krigare, att ”vikingarna” var slavägare (även om det påpekas att ”vissa” var det), m m. Det som skiljer denna utställning från andra är väl just att det är så många gotländska föremål som kan användas som illustrationer. T ex stenen i Hablingbo över Helge, som var med vikingarna i Västerled (se f ö texten ”Vem var ’magister Majestatis’”?).[2] Det enda som jag verkligen hajar till för är en karta över Gotland med vikingatida hamnar. Tittar man på den så fullständigt ”drösar” där av (handels)hamnar. Minsta fiskeläge förefaller ha varit en sådan för de, som det påstås på annan plats, 25.000 invånarna på ön (vad denna siffra baseras på får vi dock ingen upplysning om).

Här tror jag att utställningsmakarna kan ha låtit sig exalteras lite för mycket av hur fantastiskt Gotland var vid denna tid. Så många ”hamnar” är inte belagda. Särskilt inte som ”handelshamnar” (vilket inte direkt utsägs, men antyds). Det enda positiva jag kan se på denna karta är att Stockviken, som måste ha varit en mycket viktig hamn, är markerad. Men, som sagt, det är en snäll, fyndmässigt rik och mycket korrekt utställning. Ingenting finns där som utmanar muséets historiekonstruktioner – eller moralisk anständighet.

Medeltidsutställningen

Tyvärr kan jag inte bara sluta där, för den stora utmaningen var att se om de i muséets ledning äntligen hade fattat att nya historiska rön gör att också den gotländska historieskrivningen måste korrigeras. Redan i en replik på Lars Sjösvärds svar på mitt inlägg i Gotlands Tidningar 2013 skrev jag: ”Det är här vi talar om kompetens (och bristen på den), och då man bl a gör om visbyköpmän till bönder.” Kompetensbristen rörande gotländsk medeltidshistoria 2013 har inte förbättrats det minsta på Gotlands museum sedan dess. Fortfarande framför man samma rent bedrägliga uppgifter, som att ”Gotland och Visby” var med i ”hansan” på 1200-talet. Hansan konstituerades formellt 1356 och att några gotländska bönder någonsin skulle ha ingått i den styrks inte av något enda dokument (särskilt som ”farmännen” inte ens existerade, jmf ”När, och varför, uppstod skrönan om de gotländska farmännen?”).[3]

Bedrägeriet fortsätter när det påstås att böndernas handel efter 1287 tvingades till Visby och att bönderna reagerade på ”hansans” beslut att från 1287 styra all handel till städerna. Det är påståenden totalt gripna ur luften. Det ”beslut” som de(n) som diktat ihop denna text syftar på är från ett möte med städer i Visby 1287, då man beslutade att alla köpmän, som besökte Gotland; om, för det första, något fartyg plundrats eller lidit skeppsbrott invid något land eller någon stad,

2 Haimdagar 2025 nr 3-4, Wase 2026.
3 Haimdagar 2025 nr 3-4, Wase 2026.

skulle alla närbelägna städer så snart de fått reda på detta på allmänna borgarmöten förbjuda att vrakgods eller rövat gods köptes eller såldes och påbjuda, att man i stället skulle hjälpa de skadelidande att återfå sina ägodelar. Vidare stadgades rörande behandlingen av överträdelser i detta avseende; bl a skulle den enskilde borgare som köpte sådant gods tvingas att återlämna det till den rätta ägaren samt böta 20 mark penningar till sin stad, förutsatt att det inte skett i god tro, i vilket fall han slapp penningboten, och att staden inte satt sig över ovanstående överenskommelser, i vilket fall penningboten i stället skulle användas till alla köpmäns bästa. Vidare stadgades att alla städer, som inte iakttog dessa överenskommelser, skulle uteslutas ur köpmännens gemenskap överallt till dess de gjorde bot och bättring.[4] Hur man kan få det till att regler runt vrak- eller rövat gods skulle vittna om att böndernas handel skulle tvingas till Visby kräver stora portioner av närmast ”sjövild” fantasi! Något som tyvärr alltför ofta betecknar Gotlands museums beskrivning av den gotländska medeltidshistorien.

Det blir för mycket att gå igenom varenda fel som finns i medeltidsutställningen på Gotlands museum, men ett par exempel ytterligare ska anföras. På detsamma har man fullständigt ignorerat alla dendrokronologiska dateringar i ringmuren utom en från 1287, som man låter datera hela murbygget. Därför påstås muren ha påbörjats med sjömuren omkring 1250, trots en dendrodatering i densamma från 1202[5] och att keramiken som finns under muren är daterad fram till omkring 1200.[6] Avrättningarna 1342 påstås också kallas för ”Visby blodbad”, trots att detta inte framförts i någon seriös historisk skrift. Självklart är också Visbys rådssändebud från 1294, Johannes Kattlund, fortfarande en ”farmansbonde” från Grötlingbo och ”bördingen” ett stort handelsskepp – trots att Gutalagen beskriver det som ett litet sådant.

Ska man skratta eller gråta?

Ska man skratta eller gråta över att ledningen för ett länsmuseum uppvisat en sådan brist på kompetens och kunskap i över ett kvartssekel? En sak påstår jag emellertid bestämt; hade museilagen haft straffsatser för de institutioner som inte lever upp till densamma hade Gotlands museum för länge sedan blivit lagfört och bötfällt. Nu är det emellertid bara en symbolisk lag, som man utan påföljd kan strunta i, varför museiledningen kommer fortsätta att ignorera nya rön och kunskaper kring Gotländsk historia och fortsätta att mata ut en bild som baseras på att den gotländska historieskrivningen är huggen i sten för all framtid sedan över ett kvartssekel tillbaka. Särskilt som också de gotländska dagstidningarna lagt munkavlen på för debatt kring muséets ageranden i en – som det förefaller – ”håll varandra om ryggen” symbios. Då är det ju bara ett fåtal som kan bli underkunniga om inkompetensen i museiledningen när det gäller gotländsk medeltid, varför densamma kan fortsätta som förut och t ex sätta en sedan länge förbisprungen

4 GotlReg 1287-06-24 Visby DO.
5 Bråthen 1995 s 37, 1998.
6 Swanström 2002.

doktorsavhandling från 1898 före modern historieforskning.[7] Om informationen som går ut till museibesökarna är adekvat eller inte har väl ingen betydelse? Museilagen kan man ge blanka fan i!

Åtminstone kommer läget förbli på detta sätt till dess att en ny generation, förhoppningsvis, kan ta vid och återföra muséet till hur det fungerade under landsantikvarier som Gunnar Svahnström och Sven-Olof Lindqvist – med öppenhet, lyhördhet och respekt för dem som har de kunskaper som fattas på muséet – och en uppriktig vilja till kommunikation.

Referenser

Björkander, Adolf, 1898: *Till Visby stads äldsta historia, ett kritiskt bidrag*. Akademisk afhandling. Uppsala.

Bråthen, Alf, 1995: Dated wood from Gotland and the diocese of Skara. I tidskriften *Hikuin*.

– 1998: Kommentarer till Thomas Bartholins artikel om dendrokronologins tillförlitlighet. *Fornvännen*, Stockholm.

GotlReg: *Regester över gotländska medeltidsdokument (med tonvikt på Visby)*. Sammanställda av Dick Wase. http://www.medeltidsgotland.se/dokument/regester.pdf.

Haimdagar. Tidskrift, red. Anders R Johansson. Hellvi.

Swanström, Erik, 2002: Kruttornet och Sjömuren i Visby – Några funderingar kring deras tillkomst. I *Gotländskt Arkiv*. Visby.

Wase, Dick, 2026: *Ytterligare texter kring gotländsk medeltid*. Stockholm (under utarbetande).

7 Björkander. Det var i denna avhandling som skrönan om farmännen formulerades. Jmf ”När, och varför, uppstod skrönan om de gotländska farmännen?”, Haimdagar 2025 nr 3-4, Wase 2026.